

POLEMICI CORDIALE

Istoria logicii românești

ADRIAN NIȚĂ

Capitolul dedicat logicii românești de către Anton Dumitriu în *Istoria logicii* se cerea cu o necesitate stringentă a fi completat și adus la zi. Așa se face că un colectiv de cercetători de la Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” s-a ocupat timp de câțiva ani de un proiect de cercetare dedicat elaborării unei istorii a logicii românești. Aceasta a dorit a fi o „viziune cât mai completă asupra logicii românești, pornind de la începuturile ei, tratând despre logica tradițională românească, despre logica juridică, logica matematică, logica dialectică, cercetări moderne de logică tradițională și de istoria logicii și, în fine, despre reprezentanții logicii românești contemporane” (p. VII). Rezultatele acestei cercetări au fost publicate într-un impresionant volum (de 739 de pagini), coordonat de acad. Alexandru Surdu și de Dragoș Popescu (și apărut la Editura Tehnică, București, 2006).

Lucrarea prezintă în prima parte câteva aspecte legate de începuturile logicii românești, de la problemele logico-filosofice prezente în scrierile slavo-române, învățămîntul logic din Academiile Domnești, logica lui Cantemir, preocupările de logică ale unor reprezentanți ai Școlii Ardelene etc. Cum credem că interesul lui Dimitrie Cantemir pentru logică este mai puțin cunoscut, să spunem câteva cuvinte despre acest aspect.

Cantemir a elaborat o lucrare de logică cu titlul *Compendium universae logicae institutionis* (scrisă probabil în 1700-1701). Descoperită de Tocilescu la Moscova, lucrarea a fost copiată (cu multe greșeli) și apoi tipărită în 1883. Interpretările care s-au dat acestei lucrări au fost însă multă vreme eronate. Considerată o lucrare independentă, originală, i s-au găsit chiar surse occidentale. De fapt, lucrarea este un rezumat al lucrării *Institutio logicae*, elaborată de Ieremia Cacavela, profesorul lui Cantemir, deși, din punct de vedere structural, lucrarea lui Cantemir este organizată diferit. Dincolo de aceste elemente, practic, de interes didactic, mult mai importantă este încercarea lui Cantemir de a elabora o terminologie logică. Să amintim câteva

exemple: „socotială” (pentru „logos”, dar și pentru „rationament”); „ceintă”, de la *ce este (ti esti, quid est)* ar fi corespondentul termenului „esență”; „feldeintă”, de la „ce fel de” (*poios, qualis*); „cîntîntă” (*posotes*) pentru „cantitate” etc.

Un moment extrem de important al istoriei logicii românești este reprezentat de Maiorescu. Prin lucrările și cursurile lui de logică, Maiorescu a contribuit în mod hotărîtor la crearea unor condiții propice pentru dezvoltarea învățămîntului logic în România. Manualul său de logică (din 1876) a marcat un eveniment important pentru învățămîntul românesc, atît prin claritate cît și prin frumusețea limbii utilizate. Să ne amintim că, după Eminescu, *Logica* lui Maiorescu este cea mai bună scriere în această materie care a apărut vreodată în limba română. Deși, este un manual fără pretenții de originalitate în raport cu sursele utilizate (manualele lui Herbart, Zimmermann, Drbal sau Drobisch) se poate afirma că este o lucrare mult mai clară și mai concisă. Caracteristicile concepției maioresciene despre logică (caracterul istoric, aristotelismul, clasicismul, orientarea logico-psihologică, caracterul pedagogic) se vor regăsi din plin la continuatorii săi (C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Ion Petrovici, Mircea Florian, Nae Ionescu și alții).

O parte importantă a *Istoriei logicii românești* este dedicată cercetărilor de logică matematică, printre autorii tratați aici numărîndu-se Octav Onicescu, Grigore Moisil, Anton Dumitriu, Eugen Mihăilescu, Traian Știrbăț etc. Din păcate, acest capitol este, după opinia noastră, cel mai deficitar. Datorită faptului că lipsesc specialiștii care să se ocupe de istoria logicii matematice, colectivul de autori ce s-a ocupat de elaborarea acestei *Istorie* nu a reușit să treacă peste acest handicap și să dea o bună reprezentare a cercetărilor de logică matematică.

Logica dialectică este bine reprezentată prin contribuțiile lui Athanase Joja, Henri Wald, Pavel Apostol și Radu Stoiciță, iar istoria logicii și unele încercări de logică sistematică au fost analizate prin prezentarea activității unor gînditori ca Dan Bădărău, Stefan Lupașcu, Constantin Noica, Stefan Odobleja, Aram Frenkian etc. O mențiune specială este de făcut aici cu privire la contribuția lui Noica, mai ales

că, în cazul celorlalți, preocupările de logică sînt destul de sumare. În lucrarea *Scrisori despre logica lui Hermes* (din 1986), Noica pune bazele unei noi logici (pe care el o numește *logica lui Hermes*) ce se voia o nouă temelie pentru științele spiritului.

Logica lui Hermes se bazează pe alte forme logice decît cele clasice (concept, judecată, raționament), și anume *holomer*, *judamen* și *synaethism*. Holomerul reprezintă forma logică în care partea nu este doar conținută în întreg, ci ea însăși conține întregul. În acest fel, holomerul este corespondentul logic a ceea ce în *Tratatul de ontologie* a fost numit o „închidere care se deschide”. Dacă unitatea de plecare este holomerul, o dată cu operația fundamentală, și anume disociația, ce înlocuiește asociația din logica lui Ares, se obține krinamenul, înlocuitorul judecării. Acesta este alcătuit nu din subiect și predicat, cum e cazul în logica clasică a lui Ares, ci din individual și general, dar aflați acum într-o „variație solidară”. Urmărind procesualitățile ce se nasc din precaritățile logice, vor rezulta șase tipuri de noi judecări: determinanta (I-D), generalizanta (G-D), realizanta (G-I), integranta (I-G), delimitanta (G-D) și particularizanta (D-I). Despre *synaethism* să spunem că acesta se deosebește de raționament prin faptul că folosește ca termeni extremi individualul și generalul, iar ca termen mediu individual-generalul. Pe baza unei mișcări în patru faze, Noica pune în evidență cinci forme de *synaethism*, cîte două pentru determinații și general și una pentru individual.

Partea a șasea a *Istoriei logicii românești* (240 de pagini, ceea ce înseamnă o serioasă disproporție în raport cu celelalte părți) este dedicată prezentării activității unor logicieni contemporani (dintre care unii sînt în viață), cum ar fi Petre Botezatu, Teodor Dima, Petru Ioan, Sorin Vieru, Adrian Miroiu, Mircea Dumitru etc. Foarte bine elaborat și structurat ni se pare a fi capitolul despre Petre Botezatu, probabil autorul cel mai însemnat, dacă avem în vedere numărul contribuțiilor sale din domeniul logicii. Cele 50 de pagini alocate acestui autor ieșean (tot afităea cîte are Maiorescu) pun în evidență temeinicia contribuțiilor logice existente în numeroasele lucrări de logică elaborate de Petre

Botezatu: schița unei logici naturale, reflecțiile despre deducție, contribuțiile din domeniul semioticii, „sistemul periodic al obiectelor logice”, reconstrucția (formalizarea) silogisticii, determinarea sistematică a dimensiunilor adevărului, reflecțiile despre structuralitate, formele intermediare de raționament (inducția totalizantă, inducția diferențială, inducția structurală), sistemul formelor logicii etc.

În fine, partea a șaptea a *Istoriei logicii românești* tratează despre logica juridică, trecînd în revistă contribuțiile lui Alecsandru Aman, Mircea Djuvara, Eugeniu Sperantia, Traian Brosteanu, Paul Georgescu etc.

Chiar și din această sumară prezentare, rezultă cu destulă claritate importanța citorva momente de pe parcursul acestei importante discipline (nu doar filosofice) așa cum s-a conturat ea la noi. Începută cu contribuțiile lui Cantemir, fundată de lucrările și activitatea organizatorică ale lui Maiorescu, construcția logicii autohtone își află desăvîrșirea o dată cu lucrările și activitatea de dascăl ale lui Petre Botezatu. Chiar dacă mulți gînditori de la noi au dedicat logicii fie lucrări, fie studii, fie au ținut cursuri universitare, contribuțiile lor, după cum rezultă din această *Istorie a logicii românești*, sînt fie de sistematizare, fie pur și simplu didactice. Din păcate, puțini autori au avut puterea și curajul să elaboreze sisteme logice. Impresia noastră, la sfîrșitul lecturii acestei importante lucrări, este că, în raport cu ce se face pe plan european, la capitolul logică stăm chiar mai rău, sîntem mai slab reprezentați, chiar și decît în domeniul filosofiei în general. Cu atît mai mult este lăudabil curajul și eforturile unui Noica de a propune o nouă logică, sau ale unui Botezatu de a aduce diverse contribuții unui domeniu atît de arid. Rămîne ca logicienii în viață, a căror activitate este aici schițată, să desăvîrșească acest important domeniu. Este onorant să fii prezent, cînd ești în viață, într-o istorie a logicii, dar, după opinia mea, este în primul rînd o răspundere și o obligație de a continua cercetările, de a încerca să aduci contribuții cu adevărat valoroase (adică europene; care să fie validate de comunitatea europeană a cercetătorilor din domeniul logicii).

Bob Dylan: Ce-i cu gălăgia asta groaznică, faceți liniște acolo!

NICOLAE COANDE

Într-un interviu acordat jurnalistului Jules Siegel de „Saturday Evening Post”, Bob Dylan, considerat de fanii săi cei mai lucizi „profetul unei generații”, declara cîndva următoarele: „Văd lucruri pe care ceilalți oameni nu le văd. Simt lucruri pe care ceilalți oameni nu le simt. E înfiorător. Și ei rîd. Simt ca și cum întreaga mea viață ar fi de prisos. Tot ce-am făcut a fost ca să scriu și să simt, să desenez mici schițe pe hîrtie, să mă-mprăști în situații în care eram invizibil”. Cine n-a fredonat sau măcar n-a auzi *Blowin' In the Wind*, *Forever Young* sau *It's Alright Ma, I'm Only Bleeding*?

După cum aflăm din volumul (I) *Cronica vieții mele* scris de legendarul cîntăreț și tradus de Dan-Silviu Boerescu pentru editura ALLFA, Dylan, pe numele său adevărat Robert Allen Zimmerman, s-a născut în 1941 la Duluth, Minnesota, într-o familie de comercianți evrei. Primul său hit, *Heartbreak Hotel* l-a înregistrat în 1956 și de atunci steaua sa a fost într-o ascensiune continuă. Dylan, care avea să se prezinte sub acest nume începînd cu 1960, este produsul unei generații de artiști care și-a pus amprenta asupra unei Americi din ce în ce mai dezabuzate după al doilea război mondial, culminînd cu războiul (pierdut de SUA) din Vietnam și cu mișcările de emancipare ale generației Beat, din care au făcut parte nume sonore ale literaturii precum

Jack Kerouac, Allen Ginsberg, Gregory Corso sau Lawrence Ferlinghetti. Deși se prezenta drept un „girovago” din Oklahoma, susținînd că numele l-a luat de la un unchi al său care fusese boxer în Las Vegas, majoritatea biografilor susțin că el i-a fost inspirat de numele importantului poet galez, Dylan Thomas, mort la 39 de ani. Apropos, la data cînd Andrei Codrescu a sosit la Craiova pentru a-și lansa primul său volum de poezii scris în limba română, *Instrumentul negru*, l-am întrebat scurt: „Bob Dylan sau Dylan Thomas?” Răspunsul a venit rapid: „În mod cert, Bob Dylan. Dylan a locuit și el în New Orleans o vreme, într-o casă din mijlocul orașului. O dată, fiul meu s-a dus la un party, la un prieten de școală, într-o casă colț în colț cu cea a lui Dylan. Pe atunci, tinerii erau cu muzica lor, *Gun's N' Roses* sau așa ceva, și Dylan s-a enervat și le-a strigat: *ce-i cu gălăgia asta groaznică, faceți liniște acolo!* Da, Bob este poetul mare, e mult mai mare decît Dylan Thomas. Pe acesta l-am citit într-un fel prima oară, și atunci cînd l-am recitat nu mi-a mai plăcut la fel de mult. E foarte sonor, face imagini frumoase, dar reții mai mult din Bob Dylan. Bob Dylan a găsit calea justă către inima generației mele, cred că este cel mai mare poet al generației mele, în America, firește”.

Splendidă evocare, ironie fină prezentă la un artist care aude „zgomot” acolo unde alții cred că este „muzică”! Și totuși, îmi permit să observ că Dylan Thomas și nu Bob Dylan a scris tulbu-

rătorul poem *Și moartea nu avea împărăție*: „And death shall have no dominion./ Dead men naked they shall be one/ With the man in the wind and the west moon;/ When their bones are picked clean and the clean bones gone./ They shall have stars at elbow and foot;/ Though they go mad they shall be sane./ Though they sink through the sea they shall rise again;/ Though lovers be lost love shall not;/ And death shall have no dominion”... Dar, poate că sînt eu doar un nostalgic bătrîn poet, european, alb, mort...

Revenind la carte, maestrul lui Bob Dylan pare să fi fost la început legendarul cîntăreț Woodie Guthrie, cel care a întrevăzut în el un talent formidabil, dar nici Elvis Presley sau Little Richard nu l-au lăsat indiferent. *Cronica vieții mele* se deschide cu descinderea cîntărețului în Manhattan, în 1961, acolo unde se afla creuzetul lumii artistice americane insubordonată establishment-ului politic și cultural din țara libertății absolute. Această primă parte a memoriilor sale este o relatare plină de melancolie și de reflecții dure în marginea evenimentelor care au făcut din tînărul plin de vise sosit în New York rebelul (în linia James Dean, idolul său) care și-a pus geniul muzical în slujba dezmoșteniților și a celor care protestează împotriva a tot ceea ce este injustiție și pîngărire a sentimentului că viața este sacră inclusiv pentru „cei săraci cu duhul”. Memorabilă este descrierea întîlnirii cu importantul poet american Archibald

MacLeish, tradus și la noi în anii '70. Cei doi s-au întîlnit la locuința ultimului, în Conway, Massachusetts, și întîlnirea plină de miez este remarcabil redată de un cîntăreț care i-a citit și prețuit foarte mult pe importantii poeți americani ai secolului XX: Ezra Pound, T.S. Eliot, Carl Sandburg, Robert Frost. Dylan, care posedă un extraordinar simț al frondei și al purității dată de împotrivirea la sistem, a fost probabil frapat în mod plăcut de ceea ce scrisese cîndva MacLeish despre societatea în care trăiau: „ea reprezintă triumful banului și al dobinzii”. Cum Dylan fusese supranumit (el o spune auto-ironic) „marea sculă a revoltei”, cei doi au colaborat la piesa *Scratch* a lui MacLeish, pe care Dylan o descrie ca fiind încărcată de sensuri „precum o crimă misterioasă săvîrșită la miezul nopții”.

Cu Bob Dylan viața are muchii ascuțite și nu e bine să ai de-a face cu ea, dar o dată cu cîntecele sale ea se catifelează și îți picură în suflet acea înțelepciune de a o trăi așa cum îți e dată. Poate nu chiar înțelepciunea despre care Machiavelli – pe care l-a citit cu delicii – spunea că e mai bine să nu te îndrăgostesci de ea, dar acea abordare a realității cu inima deschisă și mai ales cu sufletul neperversit de acceptarea destinului care spune, prin gura unui om simplu, înțeleptul chinez Sun Pie: „tot binele din lume a fost făcut deja”. Bob Dylan, cel cu care o lume întreagă are curajul să spună „I Walk The Line”...